

O ANTROPOLOGIZÁCII PRÁVA

JÁN ČIPKÁR

Právnická fakulta, Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach, Slovenská republika

Abstrakt v rodném jazyce

Právna antropológia predstavuje jeden z perspektívnych vedeckých smerov súčasnej právnej vedy. Predmetom jej skúmania je právo ako sociálno-kultúrny fenomén vo všetkých jeho rôznorodých historických a súčasných prejavoch. Pritom je potrebné brať do úvahy úlohu, ktorú v právnom vývoji zohrávajú ekonomické, politické, sociálne i kultúrne podmienky, etnické štruktúry, geografické a klimatické faktory a tiež filozofické a náboženské názory.

Právna antropológia vystupuje ako náuka založená na princípe poznania vzájomnej súčinnosti tradičných a súčasných právnych systémov, ich syntézy – poznania, sledujúceho cieľ predstaviť adekvátny obraz o právnom bytí človeka.

Klíčovú slova v rodném jazyce

Právna antropológia.

Abstract

Legal anthropology represents one of the perspective disciplines of the contemporary legal science. The object of its interest is law as a socio-cultural phenomenon in all of its different historical and contemporary manifestations. That said, it is necessary to consider the role of economical, political, social, and cultural conditions, ethnical structures, geographical and climatic factors as well as philosophical and religious viewpoints in the development of law.

Legal anthropology acts as a collection of teachings based on the principle of knowledge of mutual concurrence of traditional and contemporary legal systems, their synthesis – recognition with the goal of introducing an adequate image of legal existence of man.

Key words

Legal anthropology.

1. NAMIESTO ÚVODU: MÁME NADBYTOK ALEBO NEDOSTATOK PRÁVA?

Právo = zákon? Čo je právo? Je písmeno zákona nadovšetko? Je (iba) právny pozitivizmus právo? Napriek tomu, že sa vydávajú stále nové zákony, nariadenia vlády a iné právne akty, môžeme povedať, že je stále viac aj práva ako miery slobody a spravodlivosti?

Napr. **V. S. Nersesjanc** odlišuje pojem právo a zákon, avšak poukazuje na ich vzájomnú podmienenosť. Právo je historicky určená a objektívne podmienená forma slobody v reálnych vzťahoch. Zákon dodáva právu univerzálnosť formy.¹ Hypertrofia tejto formy komplikuje orientáciu súčasného človeka v systéme právnych koordinát. Zákon ho spútava tisíckami nitiek a jeho sloboda sa stáva iluzórnou. Východiskom môže byť odlišovanie práva a zákona (pozitívneho práva) a pod právom (v jeho odlišovaní a súvzťažnosti so zákonom) sa má na

¹ Pozri: Nersesjanc, V. S.: Pravo i zakon. Moskva 1983.

pamäti nie prirodzené právo, ale bytie a normatívne vyjadrenie (konkretizácia) princípu formálnej rovnosti (ako podstaty a špecifického princípu práva).²

V čom spočíva zdroj odcudzenia sa práva človeku? Je možné skutočné právne bytie človeka iba v rozvinutej občianskej spoločnosti? Svojou aktuálnosťou nezaostáva ani problematika antropologizácie práva ako vyjadrenie problému prekonania krízy súčasnej demokracie, straty jej ľudského aspektu. Formalizácia tradičných foriem demokracie, nedostatok inovačných potencií v súčasnej demokracii, a najmä malý záujem o jednotlivého človeka, posúvajú ju do čoraz hlbšej krízy. Uvedený problém nie je nový. O kríze tradičnej demokracie sa hovorilo už na začiatku 20. st. (M. Weber, G. Kelsen a iní): jej jazyk a obsah sa stávajú čoraz menej pochopiteľné pre obyčajného človeka. **J. Schumpeter** zdieľa názor, že demokracia sa stala obyčajným symbolom viery, strácajúcim svoju racionalitu.³

Súčasná demokracia a súčasné právo stoja pre voľbou foriem svojho prežitia v podmienkach čoraz viac sa urýchlujúcich procesov globalizácie problémov súčasného sveta.

Výzvy civilizácie. Prelom storočí, dokonca tisícročí je dobou bezprecedentnej globalizácie súčasného sveta, vojensko-strategickej, ekonomickej, politickej, informačnej a kultúrnej. Zavedenie výpočtovej techniky – internetu zvestuje o „novom človeku“ - o človeku numerickom, ktorého tvoriaca a tvorivá schopnosť sa rapídne upadá, alebo sa uzatvára v medziach znakov – číselných symbolov. Podobne upadá aj úroveň juridizácie myslenia súčasného človeka, najmä mládeže, o čom konštatujú mnohí sociológovia. Môže dôjsť k tomu, že o jedno – dve pokolenia sa vytratí homo juridicus ako historický typ človeka – občana.

Globalizácia kultúry, americký „kultúrny imperializmus“ priviedli k banalizácii mnohých svetových kultúr i kultúry ako takej. V dôsledku čoho dochádza aj k narušeniu základov nielen kultúrneho pluralizmu, ale aj právneho pluralizmu: stierajú sa hranice medzi právnymi systémami, zakladajúcich sa na spoločnom type kultúr a civilizácií.

Jednou zo základných podmienok prijatia nových štátov do Európskej únie je štandardizácia ich právnych systémov, t. j. značný stupeň ich univerzalizácie a postupné zrieknutie sa tzv. národných osobitostí právnych systémov národných štátov. Odteraz sa dejiny európskeho práva tvoria v Bruseli a Štrasburgu.

Ekonomická globalizácia vedie k redukcii moci národných štátov: vo svete vyvíja svoju činnosť viac ako 40 tisíc mnohonárodných korporácií, trhov tovarov, kapitálov a služieb, ktoré sa formujú mimo štátu a mimo ich právnych systémov. Medzinárodné trhové konvencie i medzinárodné právne obyčaje (v lepšom prípade!) alebo pravidlá hry mafiánskeho „internacionála“ (v horšom prípade!) regulujú základné toky ekonomickej výmeny. Práve na nich sa obracajú podnikatelia, vtiahnutí do týchto tokov. Národné právo je v menšine na svetovom ekonomickom trhu.

Medzinárodnoprávna garancia práv človeka, ktorá nadobudla svoju právnu formu prijatím *Všeobecnej deklarácie práv človeka* (1948), *Európskej konvencie o ochrane práv človeka a základných slobôd* (1950), *Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach* (1966), *Záverečného aktu Konferencie o bezpečnosti a spolupráce v Európe* (1975) a iných

² Nersesjanc, V. S.: Jurisprudencia. Moskva 1998, s. 4.

³ Pozri práce na túto problematiku: Kovler, A. I.: *Krizis demokratiji? Demokratija na rubeže XXI. V.* Moskva 1997

dohôd, predpokladá vytvorenie nadštátnych orgánov ochrany práv človeka, ako sú napr. Komisia OSN pre ľudské práva, Medzinárodná organizácia práce, Európsky súd pre ľudské práva a pod. Ak sa vyčerpali národné prostriedky ochrany práv, občan má možnosť sa obrátiť na medzinárodné, t. j. nadštátne orgány, vystupujúc so svojou vecou aj proti svojmu štátu. Právne bytie súčasného človeka prekračuje storočiami formované hranice právnych systémov národných štátov a nadobúda globálny rozmer.

Procesy právnej globalizácie (vyžadujúce si špeciálnu reflexiu) ustanovujú inú hierarchiu právnych noriem v porovnaní s doterajšou, podľa ktorej sa riadili predchádzajúce pokolenia (rušia sa historicky sformované typy právneho vedomia). Súčasná právna teória, ako aj právo celkove, sú povinné reagovať na výzvy právnej globalizácie adekvátne podľa rozsahu vzniknutého problému. V tejto súvislosti môžeme napríklad spomenúť problém (nadobúdajúci globálny charakter) mutácie súčasnej rodiny - čoraz väčšie rozšírenie tzv. nukleárnej (málopočetnej) rodiny, inštitút slobodnej matky (otca), problematiku alternatív vzniku človeka, internacionalizáciu osvojenia a pod. Pred nami je matrica právnych koordinát súčasného človeka, podstatným spôsobom sa odlišujúcich od právnych koordinát doterajšieho bytia človeka (aspoň do prvej polovice 20. st.).

Položme si „neprijemnú otázku“: *čo je pozitívne (blaho) a čo negatívne (zlo) v súčasnom práve?*

Súčasnú právo ako dve stránky jednej mince. Dve veľké revolúcie 18. st., americká a francúzska, boli dovŕšené právnikmi, ktorí sa spoliehali na silu zákona a ktorí boli presvedčení, že pre nastolenie nového spoločenského poriadku stačí niekoľko dobrých zákonov. Nakoniec mnohé zákony a kódexy tej doby boli fixáciou a kodifikáciou jestvujúcich zákonov. Do polovice 19. st. sa zachovávala viera v nemennosť základných princípov, zdedených od škôl prirodzeného práva. Zákony a kódexy sa nemenili často, ich prezentovanie bolo dané jasnými, nie dvojzmyselnými formuláciami. Dokonca spisovateľ Stendhal, ak chcel dodať svojmu štýlu písania krátkosť a zreteľnosť vyjadrenia, obrátil sa k Napoleónovmu Občianskemu a Rodinnému kódexu.

Na začiatku 20. st. právo pod vplyvom definitívneho pretrhnutia väzieb s náboženstvom a za asistencie pozitívnych vied, zdôrazňujúcich determinovanosť podmienok života človeka okolnosťami mimo jeho vôle, stráca svoje historické a ideové korene (aj napriek tomu, že svetlo majáka etických princípov sem tam zažne!) a kráča svojou cestou až do dnešných dní.

Právo v dnešných dňoch, v snahe kráčať v súlade so urýchľujúcimi sa zmenami v spoločnosti a ekonomike, sa mení a vyvíja doteraz nevídaným tempom: polovica normatívneho masívu vo svete je vytvorená počas doby kratšej, než je tridsať rokov. Čím vyššia je tvorba práva, tým viac je potrebné zvyšovať počet právnikov pre jeho interpretáciu a viac-menej adekvátnu aplikáciu. Profesia právnika, advokáta, notára, sudcu, súdneho vykonávateľa sa stáva čoraz viac masovou profesiou, umožňujúcou lepšie materiálne a finančné zabezpečenie v porovnaní s inými profesiami. Je možné uviesť paralelu, či inflácia práva – zákona (prejavujúca sa už v niektorých západných krajinách), neprivedie k „inflácii“ samotných právnikov (napr. ako vlna vedecko-technickej revolúcie priviedla k nadbytku inžinierov a technikov v niektorých oblastiach ekonomického života).

Kvantitatívny počet normatívneho masívu je sprevádzaný jeho špecializáciou: stále viac sa objavujú nové odvetvia práva, nárokuje si vlastný predmet. Avšak špecializácia práva, odrážajúca objektívne procesy juridizácie bytia človeka, privádza k jeho fragmentácii. Udržať v pamäti jedného človeka aspoň všeobecné idey tohto mozaikového masívu sa stáva fyzicky

i psychicky nemožné a podobne je to s riadením sa týmito ideami v každodennom živote. Namiesto skutočného práva na scénu vstupuje jeho surogát v podobe (viac-menej) ľubovoľných interpretácií a komentárov.

Aplikácia výpočtovej techniky umožňuje právny masív doviest' na úroveň obyčajného informačného toku v takej podobe ako je to pri ekonomickej štatistike a iných faktov umožňujúcich matematické spracovanie. Výsledkom tohto procesu je, že informácia, objavujúca sa na obrazovke počítača predstavuje skôr výsledok vyhľadávacej operácie, realizovanej podľa zákonov matematickej logiky, než výsledok právnickej kvalifikácie a ešte v menšom meradle predstavuje akt právneho poznania a celkom málo aj akt právneho hodnotenia. Je možné konštatovať, že základným paradoxom súčasného práva (napriek tomu, že predstavuje obrovský masív právneho materiálu a tým si aj vyžaduje mnohé prostriedky na jeho spracovanie a tiež potrebnú kvalifikáciu) je to, že v ho reálnej skutočnosti ubúda?

Pred právnikmi sa pri tvorbe požadovaných špecializovaných právnych noriem sa vynára otázka, či svojou aktivitou sa nezaslúžia o nadbytok práva.

Právnik sa musí naučiť reflektovať právo inak, ak má ešte nádej zodpovedať na zákonné otázky kladené spoločnosťou. V akých medziach sa má pohybovať? Má to byť právo viac späté s morálkou, má byť menej imperatívne, viac pružné a menej objemné? Má sa vrátiť k tradičným spoločnostiam s ich moralizátorstvom, posväteným mytológiou a náboženstvom a preto prirodzene platným pre všetkých, pružným a ľahko dostupným právom pre každého?⁴ Alebo je to ponuka využiť skúsenosti týchto spoločností, viac spätých s človekom a pokúsiť sa nájsť nejaké ponaučenie pre súčasné právo?

Návrat k prameňom? Niektoré ponaučenia z dejín práva. V roku 1928 vyšla kniha *Antropológia a súčasný život* od antropológa **F. Boasa**, v ktorej autor dokazoval, že tradičné spoločnosti môžu mnohému naučiť aj dnes, že rasa nepodmieňuje typ kultúry a práva, že prostredie človeka je viac kriminogénnym faktorom, než dedičnosť a pod. Dôležitým Boasovým záverom z analýzy tradičných spoločností je to, že právo musí prevažovať nad silou a donútením a podmienkou jeho efektívnosti musí byť vnútorné presvedčenie.

Ďalšie ponaučenie vyplývajúce z tradičných spoločností spočíva v tom, že písomný charakter práva nie je ukazovateľom jeho rozšírenosti, hoci aj z toho dôvodu, že všetky objekty právnej regulácie mali by vedieť čítať i písať, čo bolo vzácnosťou v starovekých spoločnostiach, čo je vzácnosťou aj v krajinách tzv. tretieho sveta a tiež v USA, kde do 25% obyvateľstva nemôže používať písomný text. Písané právo – rímske a kanonické – bolo údelom menšiny, prostriedkom moci vládnucej elity, takže väčšina obyvateľstva sa musela uspokojiť s „vulgárnym“ právom, t. j. ústnym prekladom písaného práva do jazyka dostupného pre jeho pochopenie.

Písomnosť mení charakter práva, ale právo nevytvára, je jeho formujúcim prvkom. Nie je nič prekvapujúce v tom, že civilizácie s písomnou kultúrou nie sú automaticky najprávnejšie. Existencia písaného, oficiálneho práva a ústnych, národných, právnych tradícií je charakteristická aj pre mnohé súčasné spoločnosti, čo sa označuje za právny pluralizmus.

Právny pluralizmus umožňuje africkým spoločnostiam zachovávať spoločne s oficiálnym právom aj právne obyčaje v podobe významného regulátora spoločenských a osobných vzťahov. V Číne, a najmä v Japonsku podstatný vplyv morálky a etiky na právo umožňuje

⁴ Rouland, N.: *Aux confins du droit*. Paris 1991, p. 29.

často nachádzať v právnom konflikte kompromis a zmierenie. Indické právo apeluje predovšetkým k cnosti – dharme, k základu svetonázoru Inda. Komparatívna právna veda a právna antropológia umožňujú pochopiť právnu logiku týchto spoločností a vedecky zdôvodniť aplikovateľnosť jednotlivých prvkov ich právnych systémov v súčasnom európskom práve.

Idea právneho pluralizmu. Zdá sa, že výhody právneho pluralizmu v porovnaní s právnym monizmom sú očividné: právny pluralizmus umožňuje načas reagovať na rôzne životné situácie a poskytuje človeku rozumné alternatívy správania sa v týchto situáciách; právny monizmus determinuje konanie človeka vôľou štátu a predstaviteľov štátnych orgánov. Právny monizmus je relatívne novým javom v dejinách práva, pretože do konca 18. st. na právnej mape sveta prevládali spoločnosti, ktoré preferovali právny pluralizmus. Napriek tomu v európskom práve dominuje najmä v intenciách právneho pozitivizmu štátoprávny monizmus, avšak treba poznamenať, že bez ohľadu na spoločné svetonázorové zdroje, právna doktrína krajín „všeobecného práva“ menej striktné pripútať právo k štátu v porovnaní so systémom kontinentálneho práva, kde prevláda štátne právo.

Prečo je legálne iba štátne právo a to najmä v krajinách, ktoré boli ovplyvnené ideami Francúzskej revolúcie, predovšetkým v samotnom Francúzsku, kolíske práv človeka? Je známe, že „veľké buržoázne revolúcie“ boli realizované pod dohľadom právnikov. Záľuba v zákonoch a kódexoch ako regulátoroch spoločenských vzťahov a vyjadrenie všeobecnej vôle nevyhnutne viedlo k posilneniu úlohy štátu, garanta právnej stability a jediného predstaviteľa suverenity národa. „*Nijaké zoskupenie osôb, nijaká jednotlivá osoba nemôže mať moc, ktorej zdrojom by nebol národ*“ (Deklarácia práv človeka a občana, 1789, čl. 3).

Objavenie sa ideí solidarity a právneho socializmu na začiatku 19. st. predstavovalo obrat v právnom vedomí nového pokolenia právnikov, ktorí mali pochybnosti o tom, že zákon vyjadruje všeobecnú vôľu. **Francúzsky Občiansky kódex roku 1804** (Napoleónov kódex) predpokladal, že vôľa jednotlivcov je dostatočným dôvodom na realizáciu činností, ktoré majú právny význam, napr. uzatvárať kontrakty. Ochrancovia všeobecnej vôle zo stany štátu eliminovali narastanie autonómnych aktivít zo strany štruktúr občianskej spoločnosti – profesionálnych zväzov, asociácií, korporácií; podľa ich presvedčenia idey solidarity a spravodlivosti majú prevahu nad individuálnou vôľou, vôľou jednotlivých skupín.

Zdá sa, že rozvoj systému sociálneho zákonodarstva a formovanie základov občianskej spoločnosti oslabili normotvornú úlohu štátu, pretože štátu bola ponechaná iba funkcia regulátora nových sociálnych vzťahov, sprostredkovateľa medzi predchádzajúcimi a novými subjektmi práva. **Právny pluralizmus** vystupoval v podobe súbežnej aplikácie etatických a korporatívnych spôsobov riadenia. Avšak už na počiatku 20. st. v systéme kontinentálneho práva dochádza k spätnému návratu ku kultu Zákona ako základného prameňa práva, napriek tomu, že učebnice práva naďalej poukazovali aj na iné jeho pramene: doktrínu, obyčaj, súdne rozhodnutia a pod. Právny štát bol stotožňovaný so „štátnym právom“ (právom štátu) a zároveň politická teória tvrdila, že prameňom práva je národ, že spoločnosť je schopná samoregulácie bez nadbytočného vplyvu štátu, ktorému zostáva v kompetencii najmä regulácia vzťahov na periférii občianskej spoločnosti: obrana, zahraničná politika, bezpečnosť, peňažná emisia a pod.

Zmysel modernizmu v spojitosti s právom a právnym bytím človeka spočíva v tom, že vzťah „individuum – štát“ beznádejne zostarol, ba dokonca je nebezpečný: kde je slabo rozvinutá občianska spoločnosť, tam je i slabý štát, hoci obyčajný realizmus a intuícia umožňujú vlastne aj ich vzájomnú závislosť. Je zrejmé, že po určitom období, kedy prevládal prevažne záujem

o teóriu elít, opäť sa prejavil v právnej a politickej antropológii záujem o úlohu človeka v súčasnom svete. Nastal čas porozmýšľať aj o antropologizácii štátu, v ktorom i naďalej nachádzame odcudzenosť vládnych mocenských štruktúr od človeka.

Axiologický aspekt súčasného práva je tesne spätý s antropologizáciou právnej vedy a dokonca i právnej praxe. Jedným z najvšeobecnejších príznakov antropologizácie objektov skúmania v právnej vede je prioritná reflexia takej problematiky ako sú práva človeka a právne prostriedky ich ochrany. Práva a slobody človeka i občana predstavujú snáď jediný hodnotový systém, umožňujúci harmonizáciu vzťahov človeka so spoločnosťou a štátom, prekonať ich vzájomné odcudzenie. Uznávajúc práva a slobody iných, vyžadujem aj voči sebe podobný vzťah. Moje právo na dôstojnú existenciu, na úctu voči mojej osobe, ako aj právo mne podobných, stáva sa jedinou hodnotou, spájajúcou ma s právnym poriadkom. Nie náhodne apelácia na práva človeka a občana bola najrozšírenejšou formou legitimácie sociálneho protestu v mnohých bývalých postsocialistických európskych krajinách. Takýto model právneho svetonáhľadu má šancu stať sa v spoločnosti dominujúcim. Avšak najsť optimálnu variantu vzájomných vzťahov jednotlivých osôb, kolektívu, štátu a spoločnosti nie je ľahkou záležitosťou súčasnej právnej teórie i praxe.

Právo a zákon sú neoddeliteľnými zložkami plnohodnotného bytia súčasného človeka, jeho dôstojnej existencie. Avšak právne vedomie občana je podmienené dostupnosťou Zákona a jeho morálnym zdôvodnením. Iba taký text zákona, ktorý je vyjadrený jasne a zreteľne, iba morálne odôvodnené a hodnotovo orientované právo má šancu byť pochopené, uznávané a zahrnuté do systému životných a etických princípov človeka. Dosiahnutie tohto cieľa je možné s reflexiou uznania právneho pluralizmu, pre ktorý v rovnakej miere subjektom tvorby práva vystupuje okrem štátu aj človek vo všetkých podobách svojho spoločenského bytia. Nakoniec iba hodnotovo orientované a nami uvedomované ako spravodlivé právo je schopné nás zmieriť so spoločnosťou i s nami samými. Alebo existujú zákony, ktoré nás ochraňujú od nás samých?

Vyššie naznačené problémy (aj keď v nadnesenej forme) privádzajú nás k myšlienke potrebnosti venovať adekvátnu pozornosť človeku, jeho právnemu bytiu v rámci všeobecnej jurisprudencie. Ide o problematiku, ktorá je obsahom pomerne novej právnej disciplíny – antropológie práva alebo právnej antropológie.

Antropológia ako veda o pôvode a evolúcii človeka nadobudla v poslednom období rôzne druhy špecializácie vďaka objavom etnografov, archeológov, historikov, filológov a vedcom rôznych odvetví poznania. Aj právna veda na začiatku 21. storočia zaostila svoju pozornosť na takú sféru bádania, ktorá sa ukrýva pod názvom „*právna antropológia*“ alebo „*antropológia práva*“. Termínom „**právna antropológia**“ sa začala označovať reálne jestvujúca vedná disciplína, formujúca sa na rozhraní etnológie, antropológie a právnej vedy.

Právna antropológia vďačí za svoj vznik jurisprudencii v spolupráci s celým radom ďalších humanistických disciplín a predovšetkým so sociálnou antropológiou, etnológiou, sociológiou, kulturológiou, dejinami, filozofiou (najmä s filozofiou dejín).

Existujú fakty, ktoré sa stali dostatočným dôvodom pre sformovanie osobitnej disciplíny v rámci všeobecnej jurisprudencie - **právnej antropológie**, venujúcej svoju pozornosť bezprostredne človeku, jeho právnemu bytiu (teda spájajúcej poznatky o človeku s právnou problematikou).

2. TRADÍCIA A SÚČASNÝ STAV PRÁVNEJ ANTROPOLÓGIE

Vznik právnej antropológie môžeme datovať k 2. polovici 19. storočia do doby vyvrcholenia právneho evolucionizmu ovplyvneného rôznymi právnymi kultúrami vďaka kolonizácii. Je zrejmé, že pramene súčasnej právnej antropológie nachádzame už dávnejšie predtým. Veľké geografické objavy priniesli so sebou i otázku, ako sa zachovať k iným civilizáciám, k inému právu.

Humanistická tradícia v stredoveku a taktiež i na začiatku novoveku sa rozvíjala hlavne ako jus naturale humanorum, častokrát ako protiklad pozitívneho práva – jus positivum.

T. Akvinský sa snažil zmierniť tento protiklad tým, že považoval za vyšší prameň práva jus divinum voluntarium – právo božskej vôle, ktorému sa musí podriaďovať obyčajný človek i štátnik (vláda); právo pochádza od Boha a pre človeka je dané prostredníctvom zjavenia.

Lutherova a Calvinova reformácia predstavuje vznik racionálneho prirodzeného práva (odlišujúceho sa od scholastického prirodzeného práva), ktoré ponúkalo novú reflexiu právneho bytia človeka. Práve na základe nového prirodzeného práva sa rozvíjajú idey suverénnej osobnosti, spoločenskej dohody a prirodzených neodcudziteľných práv človeka. Za všeobecne uznávaného klasika nového prirodzeného práva sa považuje H. Grotius (s jeho prácou O práve vo vojne a v mieri, 1625).

2.1 ANTROPOLOGICKÁ RENESANCIA V JURISPRUDENCIÍ V 2. POLOVICI 20. STOROČIA A JEJ DÔSLEDKY

Šok z dvoch svetových vojen podnietil mnohých tvorcov v oblasti vedy a kultúry k hľadaniu „skutočného bytia“ človeka, ľudských základov celého bytia. Pre právnikov sa stala zaujímavou téza o tom, že právne bytie človeka môže jestvovať bez ostrých konfliktov a protirečení. Spočiatku právna antropológia sa rozvíjala v tieni právnej etnológie, avšak v 60. – 70. rokoch 20. storočia v súvislosti s aktivizáciou v oblasti právne – antropologických skúmaní ohľadom riešení problémov právnych systémov západných krajín (napr. problematika právnej socializácie) sa stala čoraz samostatnejšou oblasťou skúmania.

V rôznych krajinách antropologizácia právnej vedy bola odlišná. V Amerike a Kanade právna veda využila práce psychológov a sociológov (behaviorizmus) na skúmanie vzájomného ovplyvňovania rôznych kultúr, princípov právnej kultúry rozličných menšín a podieľala sa na vypracovaní odporúčaní pre ich integráciu v rámci základnej právnej kultúry (real american).

Vo Veľkej Británii, kde problematika menšín nebola až tak aktuálna, dôraz sa kládol na zdokonaľovanie právnych foriem spravovania sociálnych systémov (nahrádzajúcich všetky sociálne kategórie občanov).

Vo Francúzsku bola obnovená metodológia právneho antropologického skúmania (výrazný úspech zaznamenala škola štruktúrnej antropológie na čele s K. Levi-Strausom). V nezávislých krajinách najväčším problémom bola otázka eliminácie najostrejších protirečení medzi tradičným právom a západným právom verejným (občianskym).

2.2 AMERICKÁ ANTROPOLÓGIA PRÁVA

Práce mnohých amerických antropológov boli v súlade s anglickým utilitarizmom a americkým pragmatizmom. **E. A. Hoebel** pripisuje menší význam publikovaným právnym normám, než samostatnému súdnemu rozhodnutiu ako prameňu práva; tieto normy načrtávajú

parametre budúceho súdneho rozhodnutia, ale ho nezamieňajú, ani ho nekontrolujú (téza: pred pravidlami boli fakty; na počiatku nebolo slovo, ale čin – fakty predstihujú pravidlá).

Úloha právnika – antropológa pochopiť správanie (rolu) hráčov na právnickej scéne a podľa možnosti priblížiť pravidlá hry reálnemu životu. To, čo robia pre vyriešenie sporov oficiálne ochrancovia zákona - sudcovia, advokáti, šerifovia, predstavuje samo osebe právo (základný postulát právneho realizmu).

Konečným cieľom práva je uregulovanie konfliktov a obnovenie zmieru (mieru) medzi znepriatelenými stranami (i v spoločnosti) celkove.

Americkí právní antropológovia sa pritom riadia metódou „konfliktných situácií“, ktorá spočiatku analyzuje správanie strán v konflikte, správanie tretej strany a potom robí prognózu reagovania strán v konfliktnnej situácii na možné súdne rozhodnutie a tiež modeluje možné podobné situácie, ktoré môžu vzniknúť. V konečnom dôsledku ide o doktrínu, podľa ktorej sudca slúži konkrétnym ľuďom (subjektom). Efektívnosť tejto doktríny bola preverená v systéme súdnictva u indiánov (analýza politickej organizácie a zákonodarstvo u indiánov – komančov, ktorí neboli až tak ovplyvnení kmeňovou organizáciou; osobitnú autoritu mali mieroví sudcovia s plnou mocou naviesť poriadok a spravodlivosť - napr. s možnosťou použiť silu pre vrátenie ukradnutej veci).

Hoebel spolu s **K. N. Llevellynom** formulujú základné funkcie práva v tzv. „*primitívnej spoločnosti*“:

- **law jobs** – vyriešiť konfliktné situácie, upozorňovať na odchýlne správanie a „vyrovnať/napraviť ho“;
- **juristic method** – uplatňovať nevyhnutnú právnu činnosť spoločnosťou poverenými osobami;
- **law ways** – normatívne pravidlá harmonizovať s potrebami života.

Uvedení autori sú nadšení právnou geniálnosťou, právnym poetizmom indiánov, schopných aplikovať normatívne pravidlá (vysvetlené náboženstvom a tradíciami) na rôzne situácie. Ich vodcovia berúc na seba úlohu zmierovacích sudcov bojovali (využívajúc svoju argumentáciu, či moralizátorstvo) za jednomyselné prijatie svojich rozhodnutí oboma stranami.

Hoebel v práci „*Právo prvotnopospolného človeka*“ (1941) na základe výskumov právneho bytia siedmich národností privádza závery:

- právo sa zakladá na kultúre a prejavuje sa v modeloch správania;
- „primitívne právo“ (podobne ako aj súčasné) má štyri predurčenia: normatívne, regulatívne, súdne a donucujúce.

Súd jestvuje v akejkoľvek forme (druhu) u všetkých národov nezávisle od úrovne ich sociálnej a spoločenskej organizovanosti. Ľudská spoločnosť od samého počiatku mala problém udržať mier a „vnútornú harmóniu“ (v každej spoločnosti sú spôsoby vyhnúť sa krvnej pomste alebo ju aspoň eliminovať).

2.3 FRANCÚZSKA PRÁVNÁ ANTROPOLÓGIA

Francúzska právna antropológia v porovnaní s anglo-americkou antropológiou mala skromnú pozíciu, pretože: 1. samotný systém kontinentálneho práva sa prevažne orientuje na zákon ako na základný prameň práva, bez potreby vnútornej korektúry na úkor aplikácie právnej antropológie (pozitivistu vo Francúzsku boli negatívne naladení voči prácam z právnej antropológie); 2. vo Francúzsku etnológia a všeobecná antropológia nebola v kontakte s právnou vedou, ani ju neovplyvňovala tak ako to bolo v Amerike.

Tradícia a tematika francúzskej antropológie je bohatá. Avšak prevažovala najmä filozofická problematika, alebo bola skôr muzeálnou záležitosťou (zakotvila v múzeách, v roku 1855 vzniklo oddelenie antropológie v Národnom múzeu dejín, v roku 1878 – Múzeum etnografie, v roku 1937 – Múzeum človeka).

V rámci filozofickej orientácie vznikol sociologický smer na čele s **A. Comtom** a **E. Durkheimom** (1858 – 1918) spojený so skúmaním človeka ako sociálnej bytosti (problematika solidarity). Etnologický výskum bol doplňujúcim prameňom informácií. Nasledovníkom Durkheima a významným autorom tohto smeru bol M. Mauss.

Muzeálna špecifickosť mala osobitné požiadavky i dôraz na skúmanie pamätníkov materiálnej kultúry predmetov života rôznych národov, ich opis a klasifikáciu (bližšie pochopiť spätosť človeka s okolitým svetom, hospodársku činnosť, kultúru, jazyk, komparatívny výskum).

Po druhej svetovej vojne teoretické skúmanie v oblasti antropológie vedie filozofická tradícia a najmä práce C. Lévi-Straussa (1908).

Claude Lévi-Strauss ako jeden z prvých pochopil význam ligvistických výskumov pre antropológiu, čo sa nakoniec prejavilo v jeho koncepcii štrukturálnej antropológie. Charakteristickou črtou jeho prác je uplatnenie systémového prístupu k štúdiu kultúry a snaha o zblíženie antropológie s exaktnými vedami (matematika, kybernetika, teória informácií, ligvistika a teória hier).

Hlavnou úlohou predchodcov a súčasníkov Lévi-Straussa v etnológii a antropológii bolo vysvetliť ako fungujú tieto spoločnosti, akú majú organizáciu, psychológiu a obyčaje. Pre Lévi-Straussa bol to iba prostriedok pre dosiahnutie cieľa – poznať „globálneho človeka“ vo všetkých jeho rozmeroch, geografických, antropologických a historických. V tom mu pomohlo filozofické vzdelanie pre charakteristiku zmyslu bytia človeka. Nezaujíma ho až tak spoločnosť, než človek v nej. Kultúrne odlišnosti spoločenstiev považuje za druhoradé vo vzťahu k univerzálnej podstate človeka.

Hlavnou úlohou vedca je vyjaviť na pozadí kultúrnej plurality stálu štruktúru mentality človeka a dokázať, že tieto štruktúry majú univerzálne zákonitosti. Ide o objavovanie nemenných vlastností pod zdanlivou jedinečnosťou a rozmanitosťou pozorovaných javov.

Lévi-Strauss sa domnieva, že akýkoľvek život spoločnosti je závislý od skrytých univerzálnych štruktúr (infrastructures), ktoré usmerňujú, koordinujú a regulujú ľudskú činnosť. A takouto všeobecnou stabilnou štruktúrou je pre neho akési „kolektívne nevedomované v ume človeka“. A preto úlohou antropológie je „uchopiť nevedomú

štruktúru, ktorá sa skrýva za všetkými inštitúciami a pod každým systémom zvykov, aby sme získali vysvetľujúci princíp platný aj pre iné inštitúcie a systémy zvykov...“⁵

Lévi-Strauss pomocou pojmu „sociálna štruktúra“ sa snaží preniknúť k nevedomej infraštruktúre spoločnosti. Tento pojem ako gnozeologický model odlišuje od pojmu sociálnych vzťahov, ktoré mu predstavujú empirický materiál slúžiaci pre konštrukciu štrukturálnych modelov. Model sociálnej štruktúry sa stáva adekvátnym obrazom skúmanej sociokultúrnej reality na základe štyroch charakteristík:

štruktúra má charakter systému a skladá sa z prvkov, ktoré sú usporiadané takým spôsobom, že zmena jedného z nich vyvoláva zmenu všetkých ostatných;

každý model patrí do určitej skupiny modelov s podobnými závislosťami;

uvedené vlastnosti umožňujú predvídať, ako bude model reagovať pri zmene niektorého zo svojich prvkov;

každý model musí byť konštruovaný takým spôsobom, aby jeho fungovanie zodpovedalo všetkým zisteným faktom.⁶

*Cieľom antropologického výskumu je teda „skonštruovať určitý model, preštudovať laboratórnym spôsobom jeho vlastnosti a rôzne spôsoby ako reaguje a potom použiť tieto pozorovania pre výklad empirického diania, ktoré sa môže odlišovať od našich predpokladov“.*⁷

Sociálna štruktúra ako model sociokultúrnej reality môže byť vytvorený na základe pozorovania, alebo experimentu, pod ktorým Lévi-Strauss chápe hľadanie a skúšanie najvhodnejšieho modelu pre danú skutočnosť. Modely môžu byť mechanické alebo štatistické. Mechanické modely (využívané najmä v etnológii a sociológii) postihujú konštantné charakteristiky v synchronnom pohľade mimo historického času. Štatistické modely (typické pre históriu a etnografiu) predstavujú diachronný typ analýzy vedený z hľadiska časovej perspektívy.

Lévi-Strauss osobitým spôsobom aplikuje na výskum kultúry zákony kybernetiky. Vychádza z predpokladu, že vnútorné vzťahy, ktoré existujú medzi kultúrnymi javmi a systémami, je možné považovať za špecifické typy komunikácie. Na tomto základe sa vyčleňujú komunikačné systémy, ktorými vraj prebieha výmena hodnôt vo všetkých spoločnostiach: „*V každej spoločnosti prebieha komunikácia aspoň na troch úrovniach - komunikácia žien, komunikácia statkov a služieb, komunikácia informácií*“. ⁸

Napríklad incestné tabu súvisí s komunikáciou (výmenou) žien. Zatiaľ čo medzi zvieratami je vzájomné párenie založené na princípe náhody a promiskuity, v ľudskej spoločnosti incestné tabu zabezpečuje riadenú výmenu žien, ktoré vystupuje v podobe pravidiel príbuznosti a pokrvnosti. Zároveň táto výmena uvádza do pohybu cyklus recipročnej výmeny na úrovni

⁵ Lévi-Strauss: *Anthropologie structurale*. Plon, Paris 1958, s. 28.

⁶ Lévi-Strauss: *Anthropologie structurale*. Plon, Paris 1958, s. 305 - 306.

⁷ Lévi-Strauss: *Myšlení přírodných národů*, Praha 1971, s. 352.

⁸ Lévi-Strauss: *Anthropologie structurale*. Plon, Paris 1958, s. 326.

statkov, služieb a informácií. Incestné tabu neodzrkadľuje iba systémový komunikačný charakter ľudskej spoločnosti, ale aj základný rozdiel medzi človekom a zvieratom, dichotómiu kultúra – príroda.

Vplyv Lévi-Straussa presahol hranice francúzskej sociálnej antropológie. V americkej kultúrnej antropológii zapôsobili jeho práce predovšetkým na predstaviteľov novej etnografie. Mal taktiež prívržencov vo Veľkej Británii. Jeho prínos v rozvoji antropológie nespočíva iba v budovaní paradigmy sociálnej antropológie ako novej teoreticko-metodologickej orientácie výskumu človeka a kultúry, ale taktiež v hlbokom humanizme jeho diela.

V 70. a 80. rokoch 20. storočia dochádza k stále väčšej diferenciacii štrukturalistických výskumov. Určitá časť zástancov štrukturalizmu prešla k hermeneuticky orientovanej antropológii alebo k neomarxizmu. Dnešná postštrukturalna antropológia využíva semiotický prístup k štúdiu kultúry, čím sa približuje k prácam predstaviteľov symbolickej antropológie.

Záveru aplikácie štrukturalnej metódy pre právnu antropológiu:

človek nie je absolútne slobodný vo svojich činoch, vo svojom konaní; je determinovaný štruktúrami vlastného bytia, ktoré nie vždy si uvedomuje;

v dejinách nie sú „periférne“ národy, každý vnáša svoj podiel do spoločnej svetovej civilizácie.

Každý jav vo svete, teda aj medziľudské vzťahy, je založený na výmene a vzájomnej komunikácii (v každom človeku sa prejavuje univerzalita sveta).

3. AKTUÁLNE OTÁZKY PRÁVNEJ ANTROPOLÓGIE: JEJ MIESTO, VÝZNAM A ÚLOHY

V literatúre sa stretávame s nasledujúcimi definíciami právnej antropológie:

Právna antropológia je vedou o človeku ako sociálnej bytosti, o jeho rozmeroch, charakteristikách a jeho prejave v oblasti práva. Skúma právne formy spoločenského života ľudí od staroveku až po dnešok (V. S. Nersesjanc).⁹

Právna antropológia (alebo antropológia práva) – vedecká a učebná disciplína, ktorá prostredníctvom analýzy ústnych a písomných právnych prameňov, praxe spoločenského života skúma procesy juridizácie ľudského bytia, charakteristické pre každý historický typ civilizácie s cieľom vysvetliť zákonitosti sociálneho i právneho bytia ľudských spoločenstiev. Alebo v krátkosti: *Právna antropológia skúma právne bytie človeka na všetkých etapách rozvoja tohto bytia, od archaických až po dnešok* (A. I. Kovler). Ide o poznanie vzájomnej súčinnosti tradičných a súčasných právnych systémov (poznanie sledujúce adekvátnu predstavu o právnom bytí človeka).¹⁰

⁹ Nersesjanc, V. S.: Juridická antropológia ako nauka i učebná disciplína. In: Rulan, N.: Juridická antropológia. Moskva 1999, s. 1.

¹⁰ Kovler, A. I.: Antropológia práva, Norma, Moskva 2002, s. 23.

Právnu antropológiu môžeme charakterizovať ako disciplínu, ktorá prostredníctvom analýzy písomného textu alebo slovného podania, praxe a systému inštitucionalizácie skúma procesy juridizácie, vlastné každej spoločnosti s cieľom nachádzania ich vnútornej logiky.¹¹

Napriek rôznym polemikám ohľadom statusu tohto vedného odboru v systéme právnej vedy, a tiež ohľadom okruhu problémov, ktorými by sa mala zaoberať, sa všeobecne uznáva antropologická orientácia ako veľmi dôležitá pre ďalší vývoj právnej vedy 21. storočia.

Medzi objektívne predpoklady stále zvyšujúceho sa významu antropológie práva patria:

rastúci význam humanizácie právnej vedy;

bytie človeka vo sfére práva a zabezpečenie slobody človeka, formujúcej slobodu generovania právnych kultúr, a takisto bytie „právneho človeka“ v súčasných právnych systémoch, v národných, etnických, náboženských a kultúrnych spoločenstvách;

rozvoj inštitucionálnych prvkov právneho štátu a občianskej spoločnosti (človeka, štátu, právnej praxe);

rastúca úloha rozvojových štátov i tradičných právnych systémov so svojbytnými vlastnosťami a tendenciami;

rozšírenie ekonomických a kultúrnych, vedecko-technických a právnych väzieb medzi štátmi.

Právna antropológia nevystupuje iba ako náuka, zaoberajúca iba minulosťou, ako doplnok k dejinám práva, ale ako náuka, založená na princípe poznania vzájomnej súčinnosti tradičných a súčasných právnych systémov, ich syntézy – poznania, sledujúceho cieľ predstaviť adekvátny obraz o právnom bytí človeka.

Čoraz viac sa objavujú práce špeciálne venované antropologickému právnemu skúmaniu v tesnej spojitosti s tradičnou pre právnu vedu historickou, komparatívnou, sociologickou, formálne – dogmatickou reflexiou práva, umožňujúcou 1. venovať sa skúmaniu takých javov právnej skutočnosti, ktoré predtým neboli v popredí záujmu právneho poznania; 2. osobitný pohľad na celý rad tradičných problémov právnej vedy; 3. predstaviť osobitosti a možnosti aplikovať konkrétne antropologické metódy v práve.

Využitie záverov a faktov na základe aplikácie antropologických metód je osobitne dôležité pre právnu vedu, ktorá sa venuje predovšetkým osobitej normatívnej forme vyjadrenia sociálneho bytia (právo vystupuje ako súhrn noriem), pretože napomáha stanoveniu do akej miery tieto normy umožňujú formovať „právneho človeka“ (človeka ako právnu bytosť) a takže poukazuje na „právne bytie človeka“.

Francúzsky právnik N. Rouland v tejto súvislosti píše, že úlohou právnej antropológie je skúmanie človeka v chronologických a geografických rozmeroch vo všetkých typoch spoločenstiev.¹²

¹¹ Rouland, N.: *L'antropologie juridique*. (Série „Droit fondamental“), Paris 1980, p. 7.

¹² Rouland, N.: *L'anthropologie juridique*. Paris 1980 a tiež preklad: Rulan, N.: *Juridičeskaja antropológija*. Moskva 1999, s. 8.

Podľa **A. I. Kovlera** antropológia práva rozpracúva svoje „metódy analýzy práva.“¹³ Je potrebné uviesť, že antropológia práva nevyžaduje aplikovať iba jednu univerzálnu metódu (ako sa doteraz predpokladalo v antropologickej doktríne), ale niekoľko možných metód, pričom nie je dôležité, ktorá z nich je lepšia, ale dôležité je to, aké miesto zaberá každá z nich v procese skúmania.

Za posledných 20 rokov sa antropológia práva kvalitatívne zmenila. Objavili sa nové tendencie, ktoré neboli v nej predtým. Už je minulosťou fakt, kedy si veda dovoľila ignorovať súčasné právne systémy a objektom jej analýzy boli iba právne formy tradičných spoločností, právny spôsob života rôznych národov sveta, alebo inak povedané, právna etnografia.

Dnes do popredia vystupuje tzv. antropológia súčasnej spoločnosti, ktorej objektom sú súčasné právne systémy. Nesmierne sa zvýšil záujem a pozornosť k vedeckej analýze aktuálnych problémov medzinárodno-právneho rozmeru právneho bytia človeka. Antropológia práva je otvorená voči výzvam súčasnej civilizácie. Takýmto spôsobom je človek integrovaný do predmetného záujmu právnej vedy a praxe.

V tejto súvislosti známy ruský právny antropológ **A. I. Kovler** píše: „*Právnu antropológiu musíme brať nie ako vedu, zaoberajúcu sa iba minulosťou, nie ako nejaký doplnok k dejinám práva alebo etnografie, ale ako vedu, založenú na princípe poznania vzájomnej súčinnosti tradičných a súčasných právnych systémov, ich syntézy - poznania sledujúceho cieľ predložiť adekvátnu predstavu o právnom bytí človeka*“.¹⁴

Ďalšou viditeľnou tendenciou v antropológii práva je modernizácia jej teoreticko-metodologického arzenálu. Značne sa rozšírila sféra právno – antropologických skúmaní. Medzinárodné právo o právach človeka sa stalo rovnoprávnym objektom antropológie práva, ktorá predtým vychádzala iba z materiálov o národných právnych systémoch.¹⁵

Antropológia práva plní rôznorodé funkcie. Jej najpodstatnejšia úloha spočíva v jej vedeckom pláne, kedy vystupuje ako faktor obohatenia a rozvoja právnej teórie: v rámci všeobecnej teórie práva, sociológie práva alebo odvetvových právnych disciplín. Antropológia práva má neodmysliteľný význam v rámci nadobudnutia komplexnosti právnického vzdelania. Podobne z hľadiska vedecko – aplikačného aspektu je potrebná pre zákonodarcu i spravidla pri realizácii antropologickej expertízy projektov zákona. V menšej miere právno-antropologické poznatky majú svoj vplyv aj na zákonodarnú a súdnu prax. Avšak nie menej dôležitú úlohu zohráva antropológia práva pri reflexii medzinárodno-právneho bytia človeka, t. j. v medzinárodnom práve ochrany osobnosti (ochrany ľudských práv).

V rámci predmetu súčasnej antropológie práva najväčšie miesto zaberajú teoretické a metodologické problémy. Jeho súčasťou sú aj dejiny antropológie práva, problematika tzv. právnej etnografie (vdďaka skúmaniu právneho bytia tradičných spoločností). Tradičná problematika antropológie práva sa rozšírila o antropológiu súčasného pozitívneho práva a človeka v systéme národného práva.

¹³ Kovler, A. I.: Antropologija prava, Norma, Moskva 2002, s. 302.

¹⁴ Tamtiež, s. 23.

¹⁵ Pozri: Sajdov, A. CH.: Meždunarodnoje pravo prav čeloveka. Moskva 2002.

Medzinárodno-právny rozmer právneho bytia človeka je príkladom konkretizácie úloh antropológie práva vo vzťahu k medzinárodnému právu práv človeka. A tiež v antropológii práva osobitná pozornosť sa venuje problémom, ktoré vznikli v spojitosti s novými javmi rodinného života, v biologickom bytí súčasného človeka.

Antropológia práva má svoju históriu vývoja. Na rôznych etapách jej stanovenia sa v rámci právnej antropológie sformovali rôzne smery a školy (americká, britská, indická).

V rámci predmetu antropológie práva dôležitý význam má analýza formovania „právneho človeka“. V tomto prípade do popredia vystupuje obraz vnútorného mechanizmu inštitútu práva (tzv. mononormy), miesto človeka v systéme archaického (prvotného) práva, a taktiež vzťah „človeka ako člena občiny“ a „človeka ako člena štátu“.

„Normatívnosť“ v rôznych spoločnostiach má rôzne vyjadrenie: niekde dávajú prednosť zákonu, inde – súdnemu precedentu, tvoriacemu právo, ďalší – obyčaji. S právom sa stretávame všade, avšak v rôznej „miere“ a v rôznej forme. V tejto spojitosti pre právnu antropológiu sú dôležité nové práce bádateľov v oblasti archeológie, sociológie, histórie, jurisprudencie. Pritom antropológiu práva zaujímajú zmeny v právnom bytí človeka v závislosti od miery zložitosti sociálnej organizácie spoločnosti i spôsobov jej riadenia.

Súčasťou predmetu záujmu antropológie práva sú aj také zložité otázky súčasnej právnej vedy ako je pojem civilizácie, vzťah náboženstva a práva, právna akulturácia.¹⁶

V analýze miesta človeka v systéme tradičného práva je potrebné vychádzať z nasledujúcich téz:

1. právo je súčasťou civilizácie ako kultúrno-historického typu; právo je produktom určitej kultúry a určitej civilizácie;
2. práve náboženstvo spája tradičné právne systémy, napriek tomu, že jeho vplyv nie je absolútny na právne normy.¹⁷

Človek je objektom právnej akulturácie.¹⁸ Napríklad v Afrike právny status osobnosti je svojráznym laboratóriom právnej antropológie, kde „akulturácia bola sprevádzaná najagresívnejším vtrhnutím cudzieho práva do tradičného kultúrno-právneho prostredia“.¹⁹

Dôležitý význam má reflexia procesu akulturácie u národov Kaukazu a Sibíri, a najmä to, aké sú dôsledky právnej akulturácie pre rozvoj Kaukazu a Sibíri a ako sa pritom zmenil právny status osobnosti. Je potrebné poukázať na rôzne cesty, formy a metódy právnej akulturácie v nových regiónoch sveta.²⁰

¹⁶ Pozri: Supatajev, M. A.: Kul'turologija i pravo. Moskva 1998; Nersesjanc, V. S.: Obščaja teorija prava i gosudarstva. Moskva 2000.

¹⁷ Kovler, A. I.: Antropologija prava, Norma, Moskva 2002, s. 195, 247.

¹⁸ Akulturácia (od lat. Ad cultura - k vzdelaniu) – proces nadobudnutia človekom istých foriem kultúry.

¹⁹ Kovler, A. I.: Antropologija prava, Norma, Moskva 2002, s. 249.

²⁰ Tamtiež, s. 247.

Práve príčiny a dôsledky tohto javu, meniace právny status osobnosti sú súčasťou predmetu antropológie práva. Civilizačný prístup k právam človeka umožňuje brať do úvahy „svojráznosť koncepcií práv človeka v islamskom svete, v tradičných spoločnostiach (India, Afrika), v ázijských regiónoch (Čína, Japonsko), kde dochádza k zložitému procesu vzájomnej súčinnosti tradícií, kultúry, náboženstva tej alebo inej civilizácie s univerzálnymi medzinárodnými štandardami“.21

Antropológia práva poukazuje na špecifickosť právneho bytia človeka v rôznych civilizáciách sveta, konkrétne, na Východe a na Západe, a taktiež v systéme tradičného práva. Ako uvádza **A. I. Kovler** „pre dnešok je charakteristické protikladné porovnávanie „despotického“ Východu a „demokratického“ Západu, ako aj porovnávanie „rozplynutého“ pojmu práva človeka v tradičných spoločnostiach so zreteľnými predstavami o kategórii slobody, rovnosti v európskych právnych systémoch (prirodzene, že porovnávanie sa vedie v prospech posledných).

Pre tradičné myslenie „práva človeka“ nie sú cieľom samé osebe, nie sú nejakou absolútnou hodnotou, a skôr súčasťou nejakej spoločensko-kozmickej spravodlivosti, spoločného svetového poriadku, kde je človeku určené miesto, kde ale nie je centrom svetového usporiadania.22 Je potrebné kategoricky odvrhnúť „europocentrizmus“ ako polorasistické videnie právneho sveta i protikladné porovnávanie právnej civilizácie Východu a Západu.

Predmetom skúmania súčasnej antropológie práva sú aj súčasné právne systémy. Antropológia práva umožňuje zreteľne odlišovať osobitosti súčasného európskeho pozitívneho práva (práva založeného na antickom – grécko-rímskom základe) a rozvíjajúceho sa neskôr práva kresťanských národov od pozitívneho práva národov európskeho kontinentu

Prisúdenie sociálno-právnej hodnoty človeku v pozitívnom práve má za sebou stáročnú evolúciu predstáv o spravodlivosti, slobode, morálke, autonómii osobnosti.23

Dlhšiu dobu antropológia práva si dovoľila ignorovať medzinárodné právo a objektom jej analýzy boli iba tradičné právne systémy a ich inštitúty. Dnes sa však do popredia dostáva „*antropológia súčasného práva*“, objektom ktorej je európske právo a antropologické problémy súčasnej civilizácie. Rázne sa zvýšil záujem o medzinárodné práva človeka. Ľudská osobnosť už nie je obmedzovaná právnym rámcom štátu. Človek láme putá štátu (ako predtým lámal putá obcí, rodu, plemena). Jeho právne bytie nadobúda svetový rozvoj. „*Práva človeka sa stávajú globálnym meradlom práva*“.24

Práve medzinárodný rozmer právneho bytia človeka môže sa stať hlavným smerovaním antropológie 21. storočia. Podmienky súčasného sveta požadujú úplnú obnovu medzinárodného práva: je potrebné, aby medzi štátmi sa sformovali nové vzťahy spolupráce v rozsahu jednotlivých regiónov i celého sveta. Je zrejmé, že takéto vzťahy sa nemôžu rozvíjať bez reflexie medzinárodno-právneho statusu človeka. Nie náhodou OSN, UNESCO,

²¹ Lukaševa, E. A.: Predislovje. In: Práva človeka: itogi veka, tendenciji, perspektivy. Moskva 2002, s. VIII, 263 – 431.

²² Kovler, A. I.: Antropologija prava, Norma, Moskva 1920, s. 274.

²³ Tamtiež s. 274.

²⁴ Tamtiež, s. 375.

Rada Európy, OBSE a iné medzinárodné organizácie venujú veľkú pozornosť vzdelávaniu v oblasti ľudských práv (práv človeka).

Skutočne „medzinárodno-právny status podstatným spôsobom odlišuje homo iuridicus od človeka všetkých predchádzajúcich pokolení – a túto jeho novú právnu kvalitu si musí uvedomiť a adekvátne vyjadriť súčasná právna antropológia“.25

V reflexii medzinárodno-právneho aspektu bytia človeka dôležitý význam má analýza základných dokumentov OBSE z hľadiska obsahu ich ľudského rozmeru. Termín „ľudský rozmer“ zachytáva všetky aspekty práv a základných slobôd človeka, demokracie, znášanlivosti, zvrchovanosti zákona a taktiež národnostných menšín, kontaktov medzi ľuďmi i medzinárodného humanitárneho práva.

Súčasťou predmetu antropológia práva sú aj právno-antropologické problémy súčasnej civilizácie. „Súčasná civilizácia predkladá pred antropológiu práva mnoho problémov: od „virtuálnych“ spôsobov bytia, podmienených všetkým prenikajúcou informatizáciou až po problémy génového inžinierstva.“26 Aktuálne sú najmä právne parametre existencie súčasnej rodiny, osobnostné (somatické) práva a právne dôsledky aplikovania nových biotechnológií.

Súčasná práva musí hľadať odpovede na výzvy civilizácie v tesnej spolupráci s antropológiou, lekármi, biológmi, filozofmi, veď dnes, ako nikdy predtým, problémy práva sa tesne preplietajú s otázkami morálky a spravodlivosti, slobody a zodpovednosti človeka. „Nastal čas prejsť od rozpráv o bioetike k rozpracovaniu noriem biopráva.“27

Antropológia práva zohráva pozitívnu úlohu v ďalšom rozvoji teórie jurisprudencie a jej využívaní. Je prostriedkom, umožňujúcim rozšírenie konštruktívnych právno-antropologických skúmaní v rôznych odvetviach a na rôznych teoretických úrovniach právnej vedy.28

Významnú úlohu pre prax zohrávajú rôzne odvetvia aplikovanej antropológie. Medzi ne patrí aj napr. súdna (forezná) a kriminálna antropológia.

Literatura:

- Červená, K.: Business environment in the Slovak republic after the accession of the SR to EU – legal and economic aspects. In: Gospodarka i finanse w warunkach globalizacji: international scientific conference: Ciechocinek, 19 – 21 may 2008: Tom I. – Torun: Wyższa Szkoła Bankowa, 2008. – ISBN: 9788392360742

²⁵ Tamtiež, s. 410.

²⁶ Tamtiež, s. 411.

²⁷ Tamtiež, s. 462.

²⁸ Tento príspevok predstavuje výstup z riešenia čiastkovej úlohy grantového projektu VEGA č. 1/0325/08 – Sociokultúrne determinanty tvorby a pôsobenia práva v európskom právnom priestore.

- Červená, K.: Malé a stredné podnikanie po začlenení SR do EÚ- Možnosti a perspektívy. In: Vplyv medzinárodného a európskeho práva na právny poriadok Slovenskej republiky: zborník príspevkov. – Košice, 2007. - ISBN: 978-80-89089-67-3
- Knapp, V.: Teorie práva, I. vydání. Praha: C.H. Beck 1995. – ISBN: 80-7179-028-1
- Kovler, A. I.: Krizis demokraciji? Demokracija na rubeže XXI. Moskva 1997
- Kovler, A. I.: Antropologija práva, Moskva: Norma, 2002
- Lévi-Strauss: Anthropologie structurale. Paris: Plon, 1958
- Lévi-Strauss: Myšlení přírodných národů, Praha 1971
- Lukaševa, E. A.: Predislovje. In: Prava človeka: itogi veka, tendenciji, perspektivy. Moskva 2002
- Nersesjanc, V. S.: Pravo i zakon. Moskva 1983
- Nersesjanc, V. S.: Jurisprudencia. Moskva 1998
- Nersesjanc, V. S.: Juridičeskaja antropologija kak nauka i učebnaja disciplína. In: Rulan, N.: Juridičeskaja antropologija. Moskva 1999
- Nersesjanc, V. S.: Obščaja teorija prava i gosudarstva. Moskva 2000.
- Rouland, N.: Aux confins du droit. Paris 1991
- Rouland, N.: L'anthropologie juridique. (Série „Droit fondamental“), Paris 1980
- Rouland, N.: L'anthropologie juridique. Paris 1980 a tiež preklad: Rulan, N.: Juridičeskaja antropologija. Moskva 1999
- Sajdov, A. CH.: Meždunarodnoje pravo prav človeka. Moskva 2002
- Supatajev, M. A.: Kul'turologija i pravo. Moskva 1998

Kontaktní údaje na autora – email:

jan.cipkar@upjs.sk